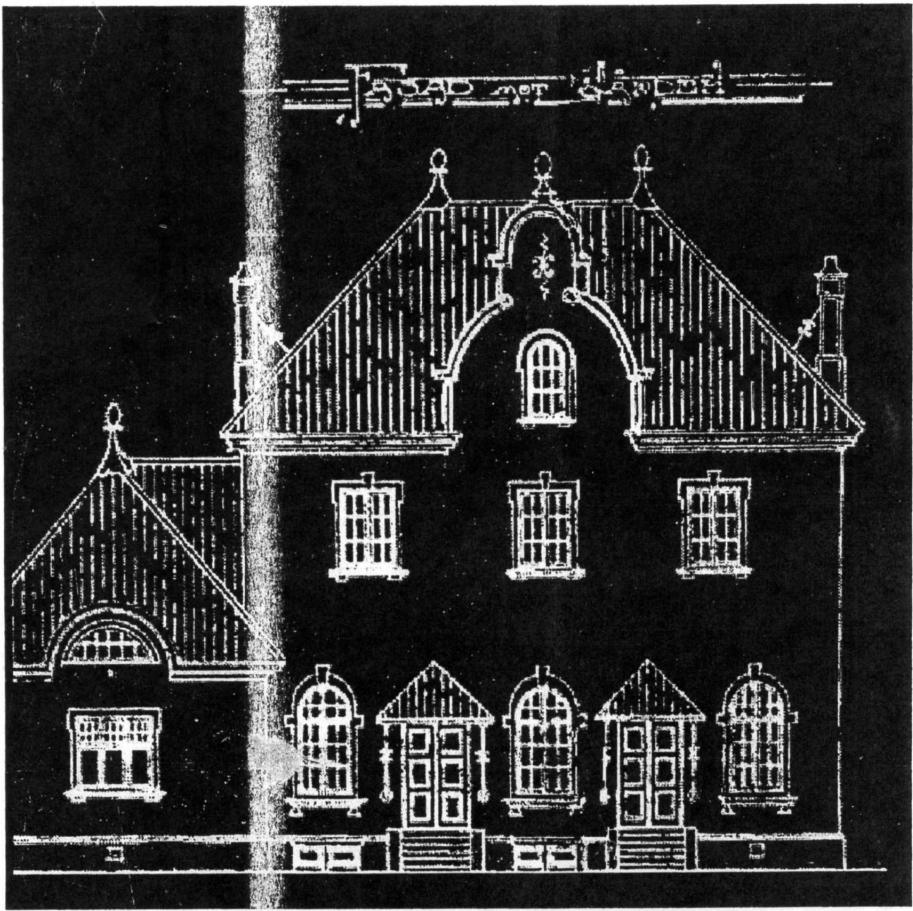

TOBAKSFABRIKÖRER I FALUN

"SNUSKVARNEN". Ritning av Klas Boman.

K STADSBIOTEKET
 Falu Kommun
 DALASAMLINGEN

DALASAMLINGEN
 SMÅTRYCK : 139

MARGARETA GRANBOM mars 2002

Vansbro kommunbibliotek
 Vansbro

Pm

*If I cannot smoke in heaven,
then I shall not go.*

Mark Twain

När Nås tobaksfabrik etablerade sig 1876 i Falun hade staden redan ett mycket stort antal hantverkare och näringsidkare. Under de följande åren fortskred industrialiseringen och samhället förändrades snabbt. Elektriciteten, järnvägarna och bankväsendet gav nya förutsättningar för en växande tillverkningsindustri. Det var kanske därför en strategisk satsning att förlägga en ny tobaksfabrik just här.

Tillverkningen av tobak hade med importerad råvara pågått i Sverige ända sedan 1600-talet.

Under 1700-talet stimulerades intresset för inhemsk odling och under Fredrik I kom 1724 ett *"Placat om Tobaksodling i Riket"*. Till en början nöjde man sig med att förklara städerna som bäst lämpade för tobaksodling, då man där hade överflöd av *"gödsel, kvinnor, barn och onyttigt folk"*.

1725 ålades genom en förordning flertalet städer att inrätta plantager. I februari samma år skrev landshövding Danckwart i Kopparbergs län till kommerskollegium för att få tobaksfrö. Apotekare Georgi vid Mynttorget tillfrågades och denne svarade att han hade ett och ett halvt skålpund vilket nog skulle räcka för Kopparbergs läns behov. Någon annan hade inte tobaksfrö i lager.

Omkring 1760 kunde 75% av råvaran produceras inom landet. Ända upp till Piteå odlades tobak, även om förhållandena var betydligt gynnsammare i Skåne. I Dalarna odlades tobak i Säter och Hedemora. I en landshövdingsberättelse rapporteras från Hedemora att man under året ej kunnat efterkomma befallningen om odling, då *"snö och kiöld har varit nog så verksamma hinder"*.

Verksamma tobaksodlare fanns i Sverige fortfarande in på 1960-talet.

Tobaksnäringen genererade behov av förpackningar och sådan papperstillverkning skedde t.ex. i Grycksbo. Pipfabriker etablerade sig, bl.a. i Falun.

Tillverkningen av piptobak och snus dominerade länge, men omkring 1840 hade också en omfattande cigarrproduktion kommit igång.

Svåra förhållanden, dokumenterat bl.a. på 1890-talet, rådde på tobaks- och cigarrfabrikerna med barnarbete, hårda bestraffningar, kyla och usel lön. Tobaksarbetarna organiserade sig fackligt förhållandevis tidigt och flera strejker utbröt kring sekelskiftet.

I Falun beviljades privilegium för olika typer av tobakstillverkning till vice borgmästaren C.A. Halldin 1773 och till löjtnant Lars Forslind 1774.

Assessorn i bergskollegium Johan Gottlieb Gahn fick tillsammans med sin svåger markscheidern Gustaf Bergström 1785 resolution att anlägga tobaksfabrik.

En annan känd person som 1841 fick privilegium att tillverka snus och karduser, var provinsialläkaren Johan Magnus Bergman.

Uppgifter om tillverkning saknas i allmänhet. Eric Forsbäck drev dock under 1820-talet i viss omfattning snustillverkning.

Senare under 1800-talet och kring sekelskiftet etablerade sig i Falun företag med tillverkning i större skala.

Johannes N Withs Tobaksfabriks Aktiebolag

Borger With Münster hade 1889 övertagit en tobaksfabrik i Kristinehamn men överflyttade 1903 rörelsen till Falun, ombildat till Johannes N Withs Tobaksfabriks aktiebolag med Johan Nilsson, Carl Georg Westgren och Borger With Münster i styrelsen.

I årsberättelsen framgår att styrelsen i juli 1903 lät anskaffa ritningar och förslag till iordningställande av fabriken, som den 18 november var i det närmaste färdig. Elektrisk motor installerades först i slutet av december, *"hvadan ca 1900 kilo tobaksblad för hand bearbetades och utsläpptes en del deraf i handeln under 1903. Först i medio af Januari detta år (1904) började tillverkningen af såväl spunnen som skuren tobak, med fulltalig arbetsstyrka bedrifvas och har den utan afbrott fortgått. Alla maskiner synes tillfredsställande fullgöra sina funktioner och af vad som synes kan bolaget se framtiden an med godt mod, ty alla de kunder som hittills erhållit af bolagets tillverkning har uttalat sin belåtenhet dermed"*.

1903 betraktas som ett *"organisationsår"*, ej ett arbetsår. *"För närvarande sysselsättes för fabrikationen 23 personer, hvaraf i spinneriet och presseriet 16 st, samt i karfveriet 6 st och derjemte en gårdskarl"*.

Ett kostnadsförslag på ångpannebyggnad erhålls 1904.

Produkterna säljs via representanter. En representant kontrakteras för fem år från 1/1 1905 med området kusten Haparanda-Stockholm, Uppland, Västmanland, Närke, Södermanland, Östergötland, Västergötland, Blekinge, Skåne och Gotland.

Enligt försäkringen i Brand- och Lifförsäkringsaktiebolaget Svea är försäkringssumman 14.100 kr.

Fabriksbyggnaden är en reveterad träbyggnad med tegeltak belägen vid Åsgatan, kvarter nr 15. De försäkrade föremålen utgörs av tobakspressar jämte transmissioner samt skärmaskin.

"Fabriken drives med elektrisk motor, upplyses med elektriskt ljus samt uppvärms med kaminer och kakelugnar. För tobakstorkning finnes en fristående af kakel murad ugn inklädd med järnplåt. Ugnen eldas som en vanlig kakelugn. Brandredskapen består af pyttsspruta i varje våning med ständig vattentillgång. Annan tillverkning än af rök o tuggtobak förekommer ej inom fabriken".

Företaget tillverkade bl.a. Piggens Blandning och A.B. – blandning. Bolaget upplöstes 6 juli 1907 och rörelsen övertogs av den Hellgrenska koncernen i Stockholm, där Borger Münster fick en föreståndarbefattning.

Nås Tobaksfabriks Aktiebolag

Något som kom att få stor betydelse för Falun var Nås tobaksfabrik. Redan 1840 hade ekonomidirektören A.J. Fröman erhållit privilegium att vid sin egendom Källeborg i Nås tillverka snus och tobak, vilket skedde i mindre skala under några år. 1860 bildades ett bolag av F.W. Jacobsson, Snöån, A.P. Zettervall, Dala-Järna, C.J. Johansson, Lindesnäs samt A.J. Fröman, och tillverkningen startade i juni månad.

